

ทำไม ร.4 ทรงประกาศปราบ “หม่อมห้าม” คบคนในวัง และห้ามคนนอกคบคนในวัง

สำหรับราษฎรคนทั่วไปในยุคนี้ พื้นที่ในวังแทบเป็นเสมือนพื้นที่หวงห้ามเฉพาะ แต่ในอดีตนั้นเคยมีช่วงเวลาที่ย่ำแย่ไม่ได้เคร่งครัด เจ้านายชั้นสูงพบเห็นคนนอกเข้ามาอาศัยในพระราชวังแบบปะปนกัน หลากหลาย ทั้งคนดีและนักเลงทุจริตก็เคยสร้างปัญหาถึงขั้นเหมิเกริมเข้าไปปลุกขโมยในตำหนักพระองค์เจ้าหญิง หรือบางครั้งนางห้ามก็เข้ามาหยิบยืมเงินทอง นอนค้างในพระบรมมหาราชวังกันหลายเดือน

ข้อความในประกาศพระราชบัญญัติฝ่ายพระบวรราชวัง เรื่องเล่นเบี้ยในพระบวรราชวัง ซึ่งคัดมาจากหมายรับสั่งเดือน 8 อุตราสาฒ ปีมฤจ จุติศักราช 1215 (พ.ศ. 2396) บันทึกเรื่องราวว่าด้วยวิรกรรมของคนนอกวังและหม่อมในวังร่วมกันเข้าไปปลุกทรัพย์ในตำหนักพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าหญิงสุด ได้ทรัพย์สิ่งของคิดเป็นทองคำหนัก 18 ตำลึงบาท เมื่อฝ่ายตุลาการสืบความก็ได้เรื่องราว เป็นฝีมืออีปริก หม่อมหุ่่น และหม่อมนวนม

ในประกาศระบุข้อความว่าด้วยสาเหตุของพฤติกรรมนี้ว่า “...อีปริกภรรยานายนุดอยู่นอกพระบวรราชวังเข้าไปคบหากันกับหม่อมหุ่่น หม่อมนวนม ในพระบวรราชวังตั้งบ่อนไพ่บ่อนถั่วมาหลายครั้ง เสียหายสิ้นทรัพย์สิ่งของจนเปนหนี้ลง...”

เมื่ออีปริก หม่อมหุ่่น หม่อมนวนมเห็นว่าพระองค์เจ้าหญิงสุดไม่อยู่ในตำหนัก จึงไปหาลูกกุญแจได้ที่ริมที่นอนของข้าข้าหลวง

“อีปริกเอาลูกกุญแจไขประตูตำหนัก ให้หม่อมหุ่่นหม่อมนวนมเข้าไปในตำหนัก อีปริกลักกุญแจประตูไว้ดังก่า แล้วเอาลูกกุญแจไขข้างที่นอนตามเดิม อีปริกจึงมาคอยดูระวังคนข้างนอก หม่อมหุ่่นหม่อมนวนมจึงลักกลอนประตูไว้ แล้วค้นหาลูกกุญแจหีบกำปั่น ได้ลูกกุญแจกำปั่นในหีบหนัง จึงเอาลูกกุญแจไขได้ทรัพย์สิ่งของทองคำรูปพรรณหลายสิ่งเปนทองคำหนัก 18 ตำลึงบาท

หม่อมหุ่่นหม่อมนวนมเปิดหน้าต่างข้างเฉลียงออกมา แต่กลอนประตูนั้นใส่อยู่หาได้ถอดไม่ หม่อมหุ่่นหม่อมนวนมพาทองคำรูปพรรณไปที่เรือนหม่อมหุ่่น พอดวงแก้วมารดาหม่อมหุ่่นเข้าไปเยี่ยมหม่อมหุ่่นอยู่ที่นั่นด้วย หม่อมหุ่่นกับหม่อมนวนมจึงเอาทองคำรูปพรรณออกมาตัดแบ่งเปน 4 ส่วน ให้อีปริกส่วนหนึ่ง ดวงแก้วมารดาหม่อมหุ่่นส่วนหนึ่ง ยังอีก 2 ส่วนนั้นหม่อมหุ่่นหม่อมนวนมปันกันคนละส่วน”

เมื่อพระองค์เจ้าหญิงสุดทราบเรื่องก็กลับเข้ามาในพระบวรราชวัง ตรวจสอบสิ่งของไขลูกกุญแจพบว่าทองคำรูปพรรณหายไปหลายสิ่ง ความได้ทราบถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่าเป็นคนนอกพระบวรราชวังเข้ามาคบคนในพระบวรราชวังเป็นผู้ร้าย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาบริรักษ์ราชา พระพรหมสุรินทร์ พระพรหมธบาล พระศรีพิทักษ์ เป็นตุลาการชำระเอาตัวผู้ร้าย ครั้นเมื่อสืบทราบแล้ว ตุลาการให้ชำระ

เร่งเอาทองรูปพรรณไปถวายพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าหญิงสุด และนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาได้ ฝ่าล่องธูลีพระบาท

“...ทรงพระราชดำรัสว่า ในพระบรมราชวังนี้ แต่ก่อนหาจะมีผู้ใดบังคับว่ากล่าวรักษาพระบรมราชวัง เด็ดขาดไม่ คนนอกพระราชวังเข้าไปอาศัยอยู่ในพระบรมราชวังก็มีอยู่มาก ที่เป็นคนนักเลงทุจริตก็มี เปนข้าเจ้าบ่าวนายหลบหนีเข้าไปอาศัยอยู่ก็มีบ้าง คบหากันเข้ากับคนในพระบรมราชวังเล่นเพื่อนตั้งบ่อนถั่ว บ่อนแปดเก้าเล่นหวยการพนันต่างๆ จนสิ้นทรัพย์สิ่งสิน เกิดโจรผู้ร้ายมาช้านาน

ครั้นเสด็จขึ้นพระบรมราชาภิเศกแล้ว ตั้งพระไทยอยู่เปนนิจที่จะทำนุบำรุงพระราชวงศานุวงศ์ แล ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยจะให้ถาวรขึ้น สิ่งใดที่เข้ามาแต่ก่อนมิให้ประพฤติ จะให้ประพฤติแต่การที่สิ่งอันดี เปนผลประโยชน์ต่อไปภายนอก จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งท้าวสัทยาบุรุษเป็นผู้ใหญ่ว่าราชการในพระบรมราชวัง แล้วโปรด ตั้งจำศาลาจำด้าน ทนายเรือน โขลน พระราชทานยศศักดิ์ให้ทั้งผู้ใหญ่ผู้น้อยครบพนักงานอยู่แล้ว หวังพระ ไทยจะมีให้คนพาลภายนอกเข้ามาคบหากันกับคนในพระบรมราชวังเปนพาลกระทำความชั่วต่อไป

แลท้าวสัทยาบุรุษกับจำศาลาจำด้านทนายเรือนโขลนมีความประมาท หาดตรวจตราราชการใน พระบรมราชวังให้รอบคอบไม่ แลให้อีปริกเข้าไปคบหากันกับหม่อมทูนหม่อมนาม ตั้งบ่อนเล่นเบี้ยเสียกันลง จนถึงเปนโจรผู้ร้ายให้เคืองใต้ฝ่าล่องธูลีพระบาทดังนี้ โทษท้าวสัทยาบุรุษกับจำทนายเรือนโขลนมีความผิด อยู่ด้วยกันเปนอันมาก ครั้นจะให้ลงพระราชอาญาตามโทษานุโทษเล่า ก็ทรงเห็นว่าท้าวสัทยาบุรุษทนายเรือน โขลนล่วงพระราชอาญาผิดแต่ครั้งเดียว จึงโปรดพระราชทานโทษให้ภาคทัณฑ์ไว้ครั้งหนึ่งก่อน แต่หม่อมทูน หม่อมนามดวงแก้วอีปริกซึ่งคบหากันเปนผู้ร้ายนั้น จะให้ลงพระราชอาญาตามโทษานุโทษ

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า ตั้งแต่วันอังคาร เดือน 8 อุตสาธขึ้น 2 ค่ำ ปี ฉลูเบญจศกสืบไป ห้ามมิให้พระองค์เจ้าหม่อมเจ้า เจ้าจอม หม่อมพนักงาน ท้าวนางจำโขลน ข้าราชการผู้ใหญ่ ผู้น้อย แลข้าเจ้าบ่าวนายที่อยู่ในพระบรมราชวังคบหากันตั้งบ่อนโป บ่อนถั่ว บ่อนกำตัด บ่อนเล่นแปดเก้า แหง หวยแลเล่นการพนันต่างๆ ซึ่งจะให้เสียทรัพย์สิ่งสินแก่กัน นอกจากสงกรานต์ 4 วัน ตรุษจีน 3 วันเปนอันขาด ทีเดียว ให้ท้าวนางจำศาลาจำด้านทนายเรือนโขลนซึ่งเปนพนักงานรักษาพระบรมราชวังหมั้นตรวจตราดูแลให้ รอบคอบจงเปนนิจ อย่าได้มีความประมาท ถ้าผู้ใดมิฟังตามพระราชบัญญัติห้ามปรามขึ้นคบหาชักชวนกัน ลักลอบตั้งบ่อนเล่นโป เล่นถั่ว เล่นกำตัด เล่นแปดเก้า แหงหวยแลการพนันต่างๆ ได้เสียทรัพย์สิ่งสินแก่กันต่อ ไป เจ้าพนักงานจำศาลาจำด้านทนายเรือนโขลน จับได้ด้านผู้ใดก็ดี แลผู้อื่นจับได้ก็ดี มีผู้มาร้องฟ้องชำระเปนสัจ ก็ให้ปรับไหมผู้ที่เปนนายบ่อนแลเจ้าของทีคนละ 10 ตำลึง ผู้ที่เล่นด้วยกันแลเจ้าเจ้าของด้านนั้นคนละ 5 ตำลึง แลทนายเรือนคนละ 3 ตำลึงให้แก่ผู้จับได้แลผู้มาร้องฟ้อง แล้วให้นำเอาข้อความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา ให้ทรงทราบใต้ล่องธูลีพระบาท จะได้โปรดเกล้าฯ ให้ลงพระราชอาญาแก่ผู้ทำผิดให้สาหัส ผู้ที่หาความผิดมิได้ จะไม่ได้ดูเยี่ยงอย่างกันต่อไป...”

นอกจากนี้ ในประกาศยังระบุว่ามิพระราชาบัญญัติห้ามคนนอกพระบวรราชวังเข้ามาคบหาคนในพระบวรราชวัง และลูกหนี้ให้เข้ามาค้าง หรือคิดการไม่อันควรให้เคืองใต้ฝ่าล่องธูลิพระบาท และให้ข้าหลวงผู้ใหญ่ผู้น้อยในพระตำหนักพระองค์เจ้าหม่อมเจ้า เจ้าของตำหนัก และพนักงานข้าราชการ ทำบัญชีญาติพี่น้องข้าทาสที่เข้ามาอยู่ด้วย

กรณีที่ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยมีญาติพี่น้องหรือเพื่อนนอกพระบวรราชวังจะมาเยี่ยมค้างวันค้างคืน ต้องแจ้งท้าวสัตยานุรักษ์ก่อนจึงจะให้ค้างได้ เมื่อกลับแล้วก็ให้แจ้งอีกหน

ในรัชสมัยของพระองค์ยังมีประกาศให้เจ้านายปราชญ์ “หม่อมห้าม” จากการเที่ยวเข้ามาคบหาเจ้านายในพระบรมมหาราชวัง สืบเนื่องมาจาก ยุคนั้นเป็นช่วงที่พระบรมวงศานุวงศ์ หรือเจ้านายมีบุญมีวาสนามีนางห้ามถึงหลักสิบคนต่อองค์ และต้องยอมรับว่าอุปนิสัยของแต่ละคนก็แตกต่างกัน บางครั้งนางห้ามคบหากับเจ้านายชั้นสูงในพระบรมมหาราชวัง บางรายหยิบยืมเงินทองข้าวของ หรือค้างคืนที่ตำหนักในพระบรมมหาราชวังเป็นสัปดาห์ถึงรายเดือน

กระทั้งมีหมายรับสั่ง ลงวันจันทร์ เดือน 8 แรม 1 ค่ำ ปีชลาภ ฉศก ความว่า

“พระยาบำเรอภักดิ์ รับพระบรมราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า ทุกวันนี้พระบรมวงศานุวงศ์ที่เปนเจ้าต่างกรมแล้ว เจ้ายังไม่ได้ตั้งกรม แลหม่อมเจ้าฝ่ายข้างน่า ต่างองค์มีบุญมีวาสนามาก ได้เปนกรมหลวง กรมขุน กรมหมื่น เปนพระองค์เจ้า เปนหม่อมเจ้า มีนางห้ามองค์ละ 20 คน 14 คน 15 คน 4 คน 5 คน 3 คนก็มีบ้าง

นางที่ห้ามเจ้าต่างกรม ห้ามเจ้ายังไม่ได้ตั้งกรม ห้ามหม่อมเจ้า เข้ามาคบหาขออภัยศรัทธากับพระองค์เจ้า เจ้าจอม คุณ หม่อม ในพระบรมมหาราชวังข้างในแล้ว แลหยิบยืมเข้าของทองเงินเนื่องๆ นางที่กัมานอนค้างอยู่ที่ตำหนัก ดึก เรือน พระองค์เจ้า เจ้าจอม คุณหม่อม ในพระบรมมหาราชวัง เดือนหนึ่งสองเดือน บ้าง 7 วัน 8 วันก็มีบ้าง ห้ามเจ้ากลางคนเปนคนตีก็มี เปนคนไม่ตีก็มี

ตั้งแต่วันเดือน 8 แรมค่ำ 1 ปีชลาภฉศกนี้ ให้เจ้าต่างกรม ยังไม่ได้ตั้งกรม หม่อมเจ้า ห้ามปราชญ์หม่อมห้ามในกรมอย่าให้เที่ยวเข้ามาคบหาพระองค์เจ้า เจ้าจอม คุณ หม่อม พนักงานในพระบรมมหาราชวังต่อไป ถ้าเจ้าต่างกรม ยังไม่ได้ตั้งกรม หม่อมเจ้า มีกิจธุระสิ่งใดๆ ควรจะให้หม่อมห้ามที่ได้ถือน้ำพระพิพัฒน์สัจจา รับพระราชทานเบี้ยหวัดเข้ามาเฝ้าใต้ฝ่าล่องธูลิพระบาท ให้มาหาท้าวนางผู้รับสั่งนำเฝ้ากราบบังคมทูลพระกรุณาตามข้อความ

ถ้าเข้าไปเที่ยวตามอำเภอใจไปหาพระองค์เจ้า เจ้าจอม คุณ หม่อม ในพระบรมมหาราชวัง จะให้จำไซลอน จับ ถ้าจับได้ที่ตำหนักพระองค์เจ้า ที่เรือนคุณ เรือนหม่อม จะให้ปรับเอาเงินให้กับผู้จับคนละ 10 ตำลึง

ถ้าจับได้ที่ตึกเจ้าจอม จะให้ปรับเอาเงินให้กับผู้จับคนละ 1 ชั่ง ถ้าจับได้ที่ถนนหน้าตำหนัก นาดึก นารีเรือน จะให้ปรับเอาเงินให้กับผู้จับคนละ 5 ตำลึงนั้น

ให้จำ ทนายเรือน นำหมายนี้ขึ้นกราบเรียน เจ้าคุณ ท้าวนาง หลวงแม่เจ้า ให้หมายห้ามอย่าให้พระองค์เจ้า เจ้าจอม คุณ หม่อม คบหาหม่อมห้ามเจ้าต่างกรม ยังไม่ได้ตั้งกรม หม่อมเจ้า ไว้ไปมาในพระบรมมหาราชวังเปนอันขาดทีเดียวนั้น

ให้กรมมหาดไทย กลาโหม พระสัสดี หมายให้กราบทูลเจ้าต่างกรม เจ้ายังไม่ได้ตั้งกรม หม่อมเจ้า ให้ทราบจงทั่วทุกกรมทุกวัง อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง”

อ้างอิง:

ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2394-2400. องค์การค้ำของครุสภา. พิมพ์ครั้งที่ 2, 2527

“ทำไม ร.4 ทรงประกาศปราบ “หม่อมห้าม” คบคนในวัง และห้ามคนนอกคบคนในวัง” [ออนไลน์] เผยแพร่
วันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2562 เข้าถึงข้อมูลวันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2564 จาก [https://www.silpa-
mag.com/history/article_25615](https://www.silpa-mag.com/history/article_25615)